

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1993-1999 РР.

Початком становлення сучасної Чеської Республіки слід вважати 13 грудня 1992 р., коли Чеська Національна Асамблея схвалила Конституцію країни. З 1 січня 1993 р. ЧР офіційно виступає на міжнародній арені як незалежна держава. Того ж року було започатковано дипломатичні відносини між Україною і Чеською Республікою. Нова держава в центрі Європи мала територію 78864 тис. кв. км. і населення 10,4 млн. осіб, з них понад 81% – чехи [1].

Нова держава одержала у спадок від ЧСФР парламент, який був обраний у червні 1992 р. Після виборів в Громадянської демократичної партії (ГДП) і Громадянського демократичного альянсу (ГДА), зберігши більшість в національній Раді ЧР, повели країну по поглибленню економічних і політичних реформ. Національна Рада Чехії вже 21 січня 1993 р. обрала президентом В. Гавела, а головою уряду залишився В. Клаус. Але ЧР ще не мала верхньої палати парламенту – сенату. Вибори до Сенату відбулись аж у 1996 р. 21 травня 1993 р. парламент Чехії пролонгував Закон про люстрації, яким заборонялось колишнім діячам КПЧ та співробітникам спецслужб займати посади в державних органах влади на період до 2000 р. [2].

Ще на початку трансформаційних процесів у ЧСФР було визначено євроінтеграційний курс держави. У червні 1993 на сесії Європейської Ради в Копенгагені було вироблено критерії для вступу до ЄС східноєвропейських країн. Щоб виконати їх уряд В. Клауса пішов шляхом створення міцної правої ГДП, яка мала забезпечити в парламенті прийняття необхідного законодавства, зібрав групу реформаторів з працівників центрального банку, науковців інституту економіки та прогнозування. Він не визнавав поєднання ринкових і планових економічних відносин, вважав приватну власність каталізатором економічного зростання, а найкращою соціальною політикою – надійну економіку [3, 4].

У період між виборами 1992-1996 рр. уряд В. Клауса мав широкий простір для політичних маневрів з тим, щоб послабити позиції своїх політичних суперників і критиків. На виборах 31.05 – 1.06.1996 р. в нижню палату парламенту ГДП перемогла, одержавши 29,62 % голосів і 68 депутатських місць. Досягши домовленостей з Чеською соціал-демократичною партією (ЧСДП), В. Клаус сформував уряд меншості, який працював до листопада 1997 р. [4, 5].

Падіння уряду В. Клауса формально було пов'язане з відставкою 23 жовтня 1997 р. кількох міністрів з керівництва ГДП, які звинуватили прем'єра в підкилимних призначеннях членів уряду, а потім потребували відставки уряду. 30 листопада 1997 р. уряд В. Клауса пішов у відставку [6]. Відставка уряду В. Клауса була викликана не лише невдоволеністю реформами економічними злочинами, „фінансовими пірамідами“, а й помітними ознаками наступаючої економічної кризи. Вже 2 січня 1998 р. було оголошено склад нового уряду ЧР на чолі з політично нейтральним Й. Тошовським. Президент В. Гавел призначив дострокові парламентські вибори на червень 1998 р. На виборах 19-20 червня 1998 р. в нижню палату парламенту ЧСДП одержала 32 % голосів і 74 депутатські мандати, ГДП – 27,7 % голосів і 63 депутатські мандати. Президент доручив сформувати уряд лідеру ЧСДП М.Земану. 5 листопада 1998 р. М.Земан і В.Клаус домовились про створення соціал-демократичного уряду меншості. Внаслідок політичного компромісу було підписано „Толерантний договір“ за яким уряд ЧСДП зобов'язувався і далі проводити курс реформ, а ГДП – підтримувати урядові законопроекти у парламенті, за яким уряд ЧСДП зобов'язувався і далі проводити курс реформ, а ГДП – підтримувати урядові законопроекти у парламенті, спікером якого став В. Клаус [7, 8, 9]. В. Гавел дав негативну оцінку названому договору, бо вважав, що він несе в собі загрозу суспільству шляхом узурпації влади [10].

Розвиток і хід політичних процесів протягом 1993-1999 рр. однозначно засвідчив, що Чехія перетворилась на демократичну державу з стабільною політичною системою, в якій зміна влади відбувається конституційними шляхами. Оцінюючи політичний розвиток країни, Європейська комісія у своєму щорічному звіті за 2000 р. відзначила, що ЧР успішно виконує політичні критерії вступу до Євросоюзу [11].

Протягом 1993-1999 рр. в Чехії здійснювались також глибокі економічні реформи, які змінили соціально-економічну устрій країни. У ході реформ було: запроваджено жорстку фінансову дисципліну, що не допускала погашення бюджетного дефіциту емісією грошової маси; лібералізовано ціни; у 1993 р. ухвалено нове податкове законодавство, яке значно посилило місцеві бюджети; реформовано валютну систему, а в 1995 р. запроваджено конвертованість чеської крони; відрегульовано доходи населення і т. ін. [12].

Найважливішим реформаторським кроком урядів В.Клауса була „купонова“ приватизація, що здійснювалась протягом 1991-1997 рр. У ході її проведення безплатно у приватну власність було передано 83,57% державного майна, в тому числі 65,82% „купоною“ приватизацією. Так звана друга хвиля приватизації пройшла у 1993-1994 рр., коли 6 мільйонів чехів вклали свої купони безпосередньо на підприємства або в приватизаційні фонди, а 2 млн. – продали свої купони. З метою створення вітчизняного власника уряд домігся законодавчого обмеження участі іноземного капіталу в приватизації. У ході її проведення в Чехії склалось значне число дрібних і середніх власників [13].

У приватизації взяли участь також іноземні інвестори. Найуспішнішою з них була приватизація концерну „Шкода-авто“, 70% акцій якого заволодів німецький концерн „Фольксваген“, який швидко здійснив оздоровлення „Шкода-авто“, забезпечив вихід його продукції на світові ринки. У результаті здійснення „великої приватизації“ вже в 1994 р. було зупинено спад виробництва та погіршення економічних показників. Вартість ВВП за 1994 р. зросла на 2,7%, а середньорічні темпи приросту ВВП у 1995 р. склали 6,4%, у 1996 – 4,8% [14]. Але вже з другої половини 1996 р. почали проявлятися негативні тенденції в економіці Чехії – спад виробництва, випереджаюче продуктивність праці зростання заробітної плати, зростання безробіття, яке на початок року складало 3,5%, а на кінець року – 9,2% працездатного населення [15]. Почався спад виробництва ВВП у 1997 р. на -1,0 %, у 1998 р. на -2,2 %, у 1999 р. на -0,8 %. Вартість ВВП на одну людину в 1999 р. складала 10451 євро, що менше ніж в Угорщині (12453 євро), Хорватії (12996 євро), Словенії (24331 євро), розвинуті країнах Європи (53673 євро), але значно більше ніж у Росії (3058 євро) та Україні (1362 євро) [16, 17]. З дотеперішніми темпами реформування економіки та її розвитку, Україна 50% сучасного європейського виробництва ВВП на одну людину

... досягти десь у 2036-2037 рр.

У свою чергу це позначилось на дефіциті платіжного балансу, який на кінець 1996 р. складав 7,4% ВВП. Як наслідок зростання зовнішнього боргу з 9,6 млрд. дол. США у 1993 р. до 21,2 млрд. дол. США у 1996 р. В Чехії розпочалась фінансово-економічна криза. [18].

З метою фінансово-економічного оздоровлення народного господарства, уряд В. Клауса у квітні 1997 р. прийняв стабілізаційну програму, а в травні – другу, якою було узгоджено дії уряду і Чеського національного банку (ЧНБ) [19,20]. Перша стабілізаційна програма не дала бажаного результату. Другою стабілізаційною програмою було проведено заходи по зміцненню валютної системи. У результаті прийнятих заходів вдалося пом'якшити незбалансованість чеської економіки [21,22].

Загальні економічні труднощі позначились і на чеській промисловості, яка в 1998 р. досягла лише 70 % рівня 1990 р. Це викликало зниження ВВП, дефіцит державного бюджету, зростання внутрішньої і зовнішньої заборгованості, що у 1999 р. становило 4 % ВВП [1, 608]. Складна соціально-економічна ситуація в країні загострила протиріччя в правоцентристській коаліції. Криза розпочалась в рядах ГДП у жовтні, а в грудні 1997 р. уряд В. Клауса пішов у відставку [23].

Подальші стабілізаційні заходи і виведення країни з фінансово-економічної кризи проводились вже соціал-демократичним урядом М.Земана. Його уряд розпочав свою діяльність з інвентаризації країни. У результаті її проведення сталося, що „купонова“ приватизація передала більшість підприємств фондам, які насправді були банками, а банки належали державі. Отже, в Чехії, на його думку, збереглась нова форма державної власності, яку він назвав „банківським соціалізмом“. Щоб змінити ситуацію, уряд М.Земана почав підготовку приватизації 4 найбільших банків країни. Новий уряд намагався поліпшити справи в економіці законодавчим обмеженням банків у володінні нефінансовими об'єктами, програмами оздоровлення великих підприємств, створенням сприятливих умов для вітчизняних інвесторів, залученням іноземних інвестицій [24].

Таким чином, упродовж 1993-1999 рр. відбулись кардинальні зміни в економіці Чехії. У результаті проведення реформ на кінець 1999 р. приватна власність в країні домінувала, в ній вироблялось 80 % ВВП, виросла конкурентоспроможність чеської економіки. Це підтверджують загальні обсяги зовнішньоторгового обміну Чехії з країнами ЄС, що виросли з 32% у 1989 р. до 70% у 1999 р. загального зовнішнього торгового обігу країни. Чеська економіка стала привабливою для інвестицій. Якщо в економіку країни до 1998 р. включно було залучено всього 23,1 млрд. дол. США, то вже у 1999 р. прямі іноземні інвестиції склали 5,1 млрд. дол. США. Із них 2/3 приходилось на країни Євросоюзу, а 16 % – на США [25,26].

Першочерговими завданнями економічної і зовнішньої політики Чехії протягом 1993-1999 рр. були інтеграційні процеси в економічній і військово-політичній структурах Євросоюзу. Цей курс був визначений ще в 1991 р., коли ЧСФР налагодила перші контакти з ЄС і НАТО, стала членом Вишеградського блоку. Ідея блоку була реалізована восени 1991 р. Країни Вишеградського блоку – ЧСФР (Чехія, Словаччина), Польща і Угорщина скоординували свою зовнішню політику, домоглися розпуску РЕВ, розробили моделі політичної і економічної перебудови країн, налагодили між собою стосунки в політичній, економічній, соціальній, законодавчій і культурній сферах [27,28].

Країни Вишеградського блоку з метою розширення торговельних взаємозв'язків та свого просування до економічних структур Євросоюзу 4 березня 1993 р. ратифікували Угоду про створення Центральноєвропейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЦЕАВТ – CEFTA).. Перші наслідки функціонування Асоціації дали приріст торгівлі між її членами на 60%. Такий показник був спричинений тим, що у попередні роки торговельно-економічні зв'язки між країнами Асоціації були дуже низькими. Чехія активно включилася у роботу Асоціації лише після пониження у 1994 р. митних платежів на 40% на 80% промислових виробів та розширення режиму безмитної торгівлі на 50% товарної номенклатури імпорту. А з 1 січня 1997 р. країни Асоціації майже повністю зняли митні бар'єри на імпорту промислової продукції [29,30,31].

Чехія активізувала свої зусилля на інтеграції у військово-політичні та економічні структури об'єднаної Європи. Після офіційного розпуску 5 лютого 1991 р. Організації Варшавського Договору (ОВД), спочатку ЧСФР, а згодом Чехія, домагалась свого прийняття до НАТО. У складі ОВД ЧСР на будівництво військових об'єктів витратила понад 208 млн. крон чеських (Кч.) і понад 226 млн. Кч. ЧСР витратила на транспортні перевезення [32].

Упродовж 1990-1992 рр. між ЧСФР, а з січня 1993 р. між Чехією і НАТО підтримувались різноманітні контакти. Вже 10-11 січня 1994 р. НАТО ухвалило Програму „Партнерство заради миру“, 10 березня 1994 р. Чехія прислалась до названої програми, а 8 липня того ж року Чехія разом з Польщею і Угорщиною були запрошені розпочати переговори про вступ до НАТО. Пізніше, в 1997 р. Чехія разом з Польщею і Угорщиною вже були запрошені до вступу в НАТО та до Євросоюзу [33,34,35]. 16 березня 1999 р. Чехія офіційно стала членом НАТО. А на Вашингтонському самміті НАТО 23-24 квітня 1999 р. Чехія вперше брала участь як повноправний член Альянсу [36,37]. У зв'язку з цим найбільше турбот у чеських політиків викликала доля національного ВПК, який у 80-ті – на початку 90-х рр. XX ст. вів широку торгівлю зброєю. Навіть у 1995 р. зброєю торгувало 48 чеських суб'єктів, яким було видано 441 ліцензію на експорт і 281 – на імпорту озброєнь. Дискутувалось питання чи буде мати чеський ВПК хоч якогось перспективного розвитку, чи його поглине ВПК країн НАТО [38].

У середині країни велась широка роз'яснювальна робота про мету і завдання НАТО. У пресі було оприлюднено аж 16 пунктів необхідності вступу країни до НАТО. Серед них називались такі: нейтралітет призвів би до ізоляції країни, бути нейтральним – значить бути нестабільним, залежним від нестабільної Росії; членство в Альянсі – гарантія безпеки і суверенітету країни, недоторканості її кордонів, стабільного демократичного її розвитку і т.п. [39]. Чеські політики і аналітики постійно наголошували, що членство в НАТО залучає країну до захисту цінностей, витворених європейськими етносами, в тому числі чехами, упродовж століть, включає країну в процеси постійної співпраці у сфері міжнародної політики, економіки, культури і науки; наближує країну до Євросоюзу і т. ін. [40]. Заслужовує на увагу той факт, що чеські політичні діячі правих і лівих партій, визнаючи за необхідне узгоджувати свої внутрішню і зовнішню політику з НАТО, підкреслювали, що Чехія

повинна враховувати договори НАТО з Україною та договори між Україною і Чехією, розвивати українсько-чеське міждержавне співробітництво [41, 42].

Отже, в 1999р. закінчився перший етап євроінтеграційних устремлень Чехії. Вступом до НАТО не обмежилися євроінтеграційні процеси Чехії. Паралельно з вступом до Альянсу Чехія успішно розвивала свої відносини з Євросоюзом. Закінчення першого етапу євроінтеграції Чехії спільний документ Європейської комісії і уряду ЧР з кінця 1999 р. відзначає, що подальшими пріоритетами економічної і політичної стратегії Чехії у найближчі роки будуть: зміцнення фінансового сектора; посилена підтримка малого і середнього підприємництва, на розвиток якого вже в 1999 р. було виділено 1,5 млрд Чк (386 млн. дол. США); гармонізація законодавчої бази Чехії з правовими нормами Євросоюзу [43]. Заявлені завдання засвідчили, що для Чехії з 2000 р. починається другий етап євроінтеграції – вступ до Євросоюзу.

Шлях Чехії до Євросоюзу був непростим. Вже 4 жовтня 1993 р. Євросоюз ратифікував нову угоду з Чехією, так звану Європейську угоду, яка включала вимоги лібералізації торгівлі, заохочення економічної і технічної кооперації, розвитку нових індустріальних галузей, розгортання політичного діалогу між Євросоюзом і Чехією, налагодження культурних контактів і т. ін. У червні 1993 р. Європейська Рада прийняла рішення, що асоційовані члени при бажанні можуть стати членами Євросоюзу. У 1993 р. почався перший етап реалізації Чехією положень Асоціаційної (Європейської) Угоди з Євросоюзом. Він тривав до 1998 р. За цей час в Чехії було проведено глибокі ринкові реформи та максимально лібералізовано зовнішньоекономічні зв'язки. Загальним позитивом для чеської економіки 1993-1998 рр. було те, що вона переорієнтувалась на економічне співробітництво із східних країн на країни Євросоюзу. Водночас на Ессенському самміті у 1994 р. Євросоюз запропонував асоційованим членам стратегію інтеграції – Європейські угоди про торговельні пільги і концесії та „Структурний Діалог”, який давав змогу асоційованим членам ознайомитись з інструкціями Євросоюзу та прийняттям рішень у союзі [44].

У листопаді 1994 р. чеський уряд створив урядовий комітет з євроінтеграції, через рік затвердив і опублікував графік вступних дій – „Пріоритети імплементації Білої книги в Чехії”, в якій було виділено 23 сектори економічного і суспільного життя, наведено перелік законів і порядок їх ухвалення, що мали бути в першу чергу адаптовані до законів Євросоюзу [45].

Отже, протягом 1993-1999 рр. успішні трансформаційні процеси в Чехії привели до її членства в НАТО. Крім того, країна зробила кілька важливих кроків у напрямку вступу до Євросоюзу. Серед них виділимо переорієнтацію чеської економіки та торговельно-економічне співробітництво з країнами Євросоюзу, загалом успішну реалізацію Європейської Угоди, безмитний режим для поставок з Чехії до Євросоюзу металів, текстилю і т. ін. Таким чином, у 1999 р. завершився другий етап підготовки Чехії до вступу в Євросоюз.

1. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів: ЛНУ ім. Франка, 2001. – С. 606.
2. Задорожнюк Э. Г. Первое десятилетие политической истории Чешской Республики. 1993-2003 гг. / Э. Г. Задорожнюк, Я. В. Шилов // Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории. В двух книгах. Книга 2. – М.: Наука, 2005. – С. 332, 382.
3. Кіш Є. Геополітичні наслідки інтеграції країн Центральної Європи в Європейський Союз/Є.Кіш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 12. – Ужгород: СМТ „Вісник Карпат”, 2005. – С.18-24.
4. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В трех томах. Том Третий. Трансформации 90-х годов. – Часть I. – М.: Наука, 2002. – С.320.
5. Корсак Р.В. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 1991-2005 рр. / Р.В. Корсак. – Ужгород: Гражда, 2007. – С. 45.
6. Bauer J. Kdo za nás rozhoduje. Pravdivé skutečnosti o zákulisním boji ČSSD a ODS. / J. Bauer. – Praha: Saga, 1998. – 223 s.
7. Інформація про нове керівництво Чеського Уряду та Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки // Поточний архів Посольства України в Чеській Республіці. Справа № 01-05 /437 від 23.07.1998. – 20 с.
8. Шимов Я.В. „Опозиционный договор” между Чешской социал-демократической партией и Гражданской демократической партией и его роль в новейшей политической истории Чехии (1998-2000 годы) / Я. В. Шимов // Проблемы славяноведения в трудах молодых ученых. – Вып. первый. – М.: Наука, 2003. – С. 192-194.
9. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. – С. 606.
10. Дорожовец О. В Чехии левые и правые разделили власть / О. В. Дорожовец // День. – 1998. – 15 июля.
11. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В трех томах. Том Третий. Трансформации 90-х годов. – Часть I. – С. 335.
12. Там само. – С. 307.
13. Там само. – С. 333.
14. Там само. – С. 328-329.
15. Nikolski V. Současné postavení české ekonomie / V. Nikolski // Mezinárodní politika. – 1999. – № 4. – С. 9-10.
16. Вахненко Т. Товарний експорт України в системі світогосподарських зв'язків / Т. Вахненко // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 73-84.
17. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В трех томах. Том Третий. Трансформации 90-х годов. – Часть I. – С. 328-329.
18. Корсак Р.В. Названа праця. – С. 47.
19. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В трех томах. Том Третий. Трансформации 90-х годов. – Часть II. – С. 317-319.
20. Jelinek P. Jak dál s českou rozvojovou spoluprací? / P. Jelinek // Mezinárodní politika. – 2004. – № 1. – С. 8-10.
21. Задорожнюк Э. Г. Названа праця. – С. 332-380.
22. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. – С. 608.
23. Transformace České společnosti. 1989-1995 / Red. Šufarikova V. a K. – Brno, 1996. – С. 41-45.
24. Chvojka P. Stabilita, rovnováha a rust / P. Chvojka // Bankovníctví. – 1999. – № 6. – С. 7-9.
25. Bálek A. Vybrané problémy a souvislosti budoucího ekonomického vývoje České Republiky / A. Bálek // Pohledy. – 1998. – № 2-3. – С. 21.
26. Кіцила Л.Ю. Реалізація курсу Чеської республіки на інтеграцію до Європейського Союзу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук / Л.Ю. Кіцила – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – С. 15-17.
27. Пороги (Прага). – 1995. – № 1-2. – С. 4-9.

- 25 Мельникова І. М. Україна в новому геополітичному устрої Центральної та Південно-Східної Європи (90-ті роки XX століття) / І. М. Мельникова, А.Ю. Мартинов. // Міжнародні зв'язки України: Наукові пошуки і знахідки. – Вип. 10: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. – С. 95-110.
- 26 Проноза В.В. Співробітництво України з державами Центрально-Східної Європи: регіональний аспект економічної інтеграції (90-ті роки) / В.В. Проноза, І. М. Сюсько // Україна в європейських міжнародних відносинах Науковий збірник. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. – С. 117-139.
- 27 Had M., Urban L. Evropská společnost. První pilíř Evropské unie. / M. Had, L. Urban. – Praha: Nadas AEGH, 1997. – S.141-145.
- 28 Winkler J., Pánek J. Rozšíření CEFTA: malé krůčky, nebo velký skok? / J. Winkler, J. Pánek // Mezinárodní politika. – 1994. – № 4. – S. 24-28.
- 29 Hackl M. Jaderne zbraně v ČR již byly / M. Hackl // Lidové noviny. – 1996. – 30 října.
- 30 Проноза В.В., Сюсько І. М. Названа праця.-С.117.
- 31 Kotyk V. Česko – ruské vztahy v kontextu středoevropské politiky Ruska / V. Kotyk // Mezinárodní vztahy. – 1997. – № 2. – S. 22-30.
- 32 Pezl K. Česká Republika – člen NATO / K. Pezl // Mezinárodní politika. – 1999. – № 4. – S. 4-5.
- 33 Україна і Європа (1990-2000 рр.). Частина 1. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка / Гол.ред. Мельникова І.М. – К.: Ін-т історії України, 2001. – С.160.
- 34 Щербакова Ю. А. Чешская Республика и НАТО / Ю. А. Щербакова // Страны Центральной и Восточной Европы на пороге XXI века. – М.: ИНИОН РАН, 1999. – 164 с.
- 35 Там само.- С.139.
- 36 Proč NATO / Seřadil Matějka D. – Praha, 1992. – S. 25-51.
- 37 Корсак Р.В. Названа праця. – С. 54.
- 38 Kotyk V. Vstup České Republiky do NATO – a co dál? V. Kotyk // Mezinárodní politika. – 1994. – № 4. – S. 14-17.
- 39 Nikolski V. Названа праця. – С. 9-10.
- 40 Корсак Р.В. Названа праця. – С. 54.
- 41 Kotyk V. Названа праця. – С. 15.
- 42 Had M. Названа праця. – С. 138-140.

SUMMARY

Korsak R. TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN THE CZECH REPUBLIC IN 1993-1999

The article under consideration deals with the problem of the change of the orientation in economics, trade and economical and political relations in the Czech Republic during 1993-1999 and cooperation with the European Union.

М.ЛЕНДЬЕЛ (Ужгород)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЕВИХ РЕЖИМІВ ВОЛОДАРЮВАННЯ У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ЕСКІЗ МЕТОДОЛОГІЇ

У політичній науці, зокрема вітчизняній, утвердився упродовж останніх двох десятиліть, умовно кажучи, національно-центричний підхід до пояснення радикальних змін, що відбулися у 1990-2000-х роках у європейських країнах колишнього союзу. Відповідно до нього, їх спрямування визначалися, а результати залежали виключно від еліт національного рівня, найбільш суттєву роль в інституційному дизайні нових режимів відіграла побудова загальнонаціональних владних структур, а у сфері громадянських рухів мали значення акції, ініційовані та здійснені у столицях. Погоджуючись, в цілому, з цими твердженнями і, визнаючи, відповідно роль центру у переорієнтації політичного розвитку країн, частина вчених вказує, що сформувати повну палітру постсоціалістичних перетворень є неможливим без аналізу процесів та нових інститутів, що відбувалися чи склалися на субнаціональних рівнях управління, а, беручи до уваги, що переважна більшість з країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є унітарними, то інтерес представляє місцевий вимір політики. Викликають сумнів тези, що створення формальних демократичних інститутів загальнонаціонального рівня є запорукою юридичної інституалізації цього режиму на місцевому рівні, а складення демократичних практик взаємодії між елітами, владою та громадянами, що простежуються у центрі є початком неодмінної їх дифузії у середовищі субнаціональних та субрегіональних влад.

Доцільно вказати, що проблематика політичних процесів, що відбуваються на локальному рівні у трансформаційних процесах, зокрема методологія дослідження цього феномену побіжно розглядалася у працях вітчизняних дослідників А. Некряч [14], С. Саханенко [15], О. Яцунської [19]. Ці вчені вийшли за межі формально-юридичного аналізу процесів у територіальних громадах через призму правової основи для функціонування місцевого самоврядування. При тім В. Романова у дисертаційному дослідженні та супутніх публікаціях першою в Україні запровадила в науковий обіг концепцію регіональних і субрегіональних політичних режимів і, відповідно, інструментарій її застосування при дослідженні конкретних політичних процесів та інститутів [16; 17].

Водночас, в українській політичній науці є відчутною нестача цілісного теоретико-методологічного підґрунтя для вивчення політичних відносин, що складаються на найнижчому рівні прийняття публічних владних рішень, зокрема у тих суспільствах, які проходять чи щойно завершили етап соціальних та політичних трансформацій. Саме тому визначаємо метою даної статті окреслення методології, використання якої сприятиме дослідницькому проникненню у сутність політичних змін, що тривають у країнах Центрально-Східної Європи. Зокрема, мова йде про концепцію політичних режимів (інше